

Ernesto Laclau i Chantal Mouffe

PREDGOVOR DRUGOM IZDANJU KNJIGE HEGEMONIJA I SOCIJALISTIČKA STRATEGIJA

Preveo s engleskog: Dražen Cepić

Hegemonija i socijalistička strategija izvorno je objavljena 1985. i od tada je u središtu mnogih važnih teorijsko-političkih rasprava u anglo-saksonskom svijetu i drugdje. Mnoge su se stvari na suvremenoj sceni od tada promijenile. Da navedemo samo najvažnije događaje, dovoljno je spomenuti kraj Hladnog rata i raspad sovjetskog sustava. Tome bismo trebali pridodati drastične transformacije društvene strukture koje leže u korijenu novih paradigmi konstituiranja društvenih i političkih identiteta. Da bismo uvidjeli epohalnu distancu između ranih 1980-ih, kad je ova knjiga napisana, i sadašnjice, dovoljno je sjetiti se da se u to doba eurokomunizam smatralo održivim političkim projektom, koji nadilazi ujedno i lenjinizam i socijalnu demokraciju i da se od tada glavne rasprave, koje su apsorbirale intelektualnu misao ljevice, vode oko novih društvenih pokreta, multikulturalizma, globalizacije i deteritorijalizacije ekonomije te skupine problema povezanih s pitanjem postmodernosti. Mogli bismo – parafrazirajući Hobsbawma – reći da je “kratko dvadeseto stoljeće” završilo negdje početkom 1990-ih, te da smo danas suočeni s problemima supstancijalno novog reda.

S obzirom na veličinu ovih epohalnih promjena, prolazeći opet kroz stranice ove ne-tako-nedavno napisane knjige, ostali smo iznenađeni na koliko malo mjesta moramo

dovesti u pitanje intelektualnu i političku perspektivu ondje razvijenu. Većina onoga što se od tada dogodilo blisko je slijedilo obrasce iznesene u ovoj knjizi, a pitanja za koja smo tada smatrali da su od središnje važnosti, u suvremenim su raspravama postala samo još istaknutija. Mogli bismo čak reći da tada razvijenu teorijsku perspektivu – ukorijenjenu dakako u Gramscijevoj matrici i u središnjem mjestu kategorije hegemonije – smatramo daleko prikladnijim pristupom suvremenim pitanjima nego intelektualni aparat koji je često pratio nedavne rasprave o političkom subjektivitetu, demokraciji, te o trendovima i političkim posljedicama globalizirane ekonomije. Iz tog razloga želimo ukratko ponoviti, kao uvod u ovo drugo izdanje, neke središnje točke naše teorijske intervencije te suprotstaviti neke od njenih političkih zaključaka aktualnim trendovima u raspravi oko demokracije. Kažimo na početku nešto o intelektualnom projektu *hegemonije* i teorijskoj perspektivi iz koje je on napisan. Sredinom 1970-tih, marksističko je teoretiziranje jasno dospjelo u slijepu ulicu. Nakon iznimno bogatog i kreativnog razdoblja u 1960-im, granice te ekspanzije – koja je svoj epicentar imala u altiserijanizmu, ali isto tako i u obnovljenom interesu za Gramscija i teoretičare Frankfurtske škole – bile su i više nego vidljive.

Jaz između realnosti suvremenog

kapitalizma i onoga što je marksizam mogao legitimno obuhvatiti svojim kategorijama sve se više širio. Dovoljno je sjetiti se sve očajnijih iskrivljavanja koja su se dešavala s idejama poput “determinacije u posljednjoj instanci” i “relativne autonomije.” Ova je situacija u cjelini dovela do dvaju stavova: ili negirati promjene te se neuvjerljivo povući u ortodoksnu bunker, ili dodati na *ad hoc* način deskriptivne analize novih trendova koje su time – bez integracije – jednostavno pridodane teorijskom tijelu koje je većinom ostalo nepromijenjeno.

Naš način postupanja s marksističkom tradicijom bio je potpuno drugačiji te bi se možda mogao izraziti u terminima huserlijanske distinkcije između “sedimentacije” i “reaktivacije.” Sedimentirane teorijske kategorije su one koje skrivaju činove svog prvotnog utemeljenja, dok reaktivirajući moment te činove opet čini vidljivima. Za nas je – nasuprot Husserluta reaktivacija morala pokazati prvotnu kontingenciju sinteze koju su marksističke kategorije pokušale uspostaviti. Umjesto baratanja s pojmovima poput “klase”, trijadom razina (ekonomske, političke i ideologijske) ili s proturječjem između proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa kao sedimentiranim fetišima, pokušali smo oživjeti preduvjete koji ove diskurzivne operacije čine mogućima i upitati se o njihovom kontinuitetu ili diskontinuitetu u suvremenom kapitalizmu. Rezultat ovog poduhvata bila je spoznaja da je polje marksističke teoretizacije bilo mnogo ambivalentnije i raznolikije nego monolitni transvestit koji je marksizam-lenjinizam predstavio kao povijest marksizma. Treba jasno izreći: trajni *teorijski* efekt lenjinizma bilo je užasno osiromašenje polja marksističke raznolikosti. Dok su pri kraju perioda Druge internacionale polja, na kojima je djelovala marksistička diskurzivnost, postajala sve raznolikija – proširivši se, pogotovo u austro-

marksizmu, od problema intelektualaca do nacionalnog pitanja, te od unutarnjih nedosljednosti radne teorije vrijednosti do povezanosti socijalizma i etike – podjela međunarodnog radničkog pokreta i preustroj njegovog revolucionarnog krila oko sovjetskog iskustva vodila je k prekidu ovog kreativnog procesa. Patetičan primjer jednog Lukácsa, koji je svojim neosporivim intelektualnim sposobnostima doprinio konsolidaciji teorijsko-političkog svjetonazora koji nije nadišao čitav raspon floskula Treće internacionale, ekstreman je, ali ne i usamljen primjer. Vrijedno je spomenuti da su mnogi od problema kojima se suprotstavlja socijalistička strategija kasnog kapitalizma *in nuce* sadržani u teoriji austro-marksizma, ali skoro da nisu nastavljeni u međuratnom periodu. Jedino se usamljeni primjer Gramscija, koji piše iz Mussolinijevih zatvora, može spomenuti kao novi pravac koji je proizveo novi arsenal pojmova – pozicioni rat, povijesni blok, kolektivnu volju, hegemoniju, intelektualno i moralno vodstvo – koji su početno polazište naših misli u *Hegemoniji i socijalističkoj strategiji*.

Ponovno sagledavanje (reaktiviranje) marksističkih kategorija u svjetlu ovih nizova novih problema i razvoja moralo je nužno dovesti do njihove dekonstrukcije, tj. do razmjешtanja nekih njihovih uvjeta mogućnosti i do razvoja novih mogućnosti koje nadilaze sve što bi moglo biti okarakterizirano kao *primjena* kategorije. Od Wittgensteina smo naučili da nema nečeg takvog poput “primjene pravila” – slučaj primjene postaje dio samog pravila. Ponovno čitanje marksističke teorije u svjetlu suvremenih problema nužno uključuje dekonstrukciju središnjih kategorija te teorije. To je ono što je bilo nazvano našim “post-marksizmom”. Nismo mi izmislili ovu etiketu – ona se samo usput pojavljuje (i to ne kao etiketa) u uvodu u ovu knjigu. No budući da je opće prihvaćena pri opisivanju

našeg djela, mi joj se ne suprotstavljamo sve dok je primjereno shvaćena: kao proces ponovnog prisvajanja jedne intelektualne tradicije, a ujedno i kao proces njezinog nadilaženja. Pri obavljanju ove zadaće važno je istaknuti da se ona ne može pojmiti samo kao unutarnja povijest marksizma. Mnogi društveni antagonizmi, mnoga pitanja koja su presudna za razumijevanje suvremenih društava, pripadaju poljima diskurzivnosti izvanjskima marksizmu te se ne mogu rekonceptualizirati u smislu marksističkih kategorija – pogotovo stoga što samo njihovo prisustvo marksizam, kao zatvoreni teorijski sustav, dovodi u pitanje te vodi postuliranju novih polaznih točaka za društvenu analizu.

Jedan aspekt želimo ovdje posebno naglasiti. Svaka supstancijalna promjena u *ontičkom* sadržaju polja istraživanja vodi ujedno k novoj *ontološkoj* paradigmi. Althusser je običavao govoriti da je iza Platonove filozofije stajala grčka matematika, iza sedamnaestostoljetnog racionalizma galilejska fizika, a iza Kantove filozofije Newtonova teorija. Da postavimo ovaj argument na transcendentan način: strogo ontološko pitanje pita kakvi entiteti trebaju biti da bi objektivnost određenog polja bila moguća. Postoji proces uzajamne povratne sprege između priključenja novih polja objekata i općenitih ontoloških kategorija koje u određenom vremenu upravljaju time što je mislivo unutar općenitog polja objektivnosti. Ontologija implicitna u frojdizmu je primjerice drugačija i nekompatibilna s biologističkom paradigmom. S ovog stajališta, uvjereni smo da je u prijelazu iz marksizma u post-marksizam promjena ne samo ontička već i ontološka. Problemi globaliziranog i informatiziranog društva nisu mislivi unutar dvije ontološke paradigme koje su vladale poljem marksističke diskurzivnosti: prvo hegelijanske, a potom i naturalističke.

Naš je pristup utemeljen na privilegiranju

momenta *političke* artikulacije, a središnja kategorija političke analize je za nas *hegemonija*. Kakva u tom slučaju – da ponovimo naše transcendentno pitanje – mora biti veza između entiteta, da bi hegemonijska veza postala moguća? Uvjet za to je da *partikularna* društvena snaga pretpostavlja reprezentaciju *totaliteta* koji je s njom radikalno nesumjerljiv. Takav oblik “hegemonijske univerzalnosti” jest jedini koji politička zajednica može dosegnuti. S obzirom na to, našu analizu treba razlikovati od analiza u kojima univerzalnost u društvenom polju nalazi izravni, ne-hegemonijski posredovani izraz te od analiza u kojima su partikulariteti tek nadodani bez mogućnosti zamišljanja bilo kakve posredovanosti između njih – kao u nekim oblicima postmodernizma. No ako je odnos hegemonijske reprezentacije moguć, njegov ontološki status mora biti definiran. Ovo je mjesto na kojemu pojam društvenog koje je shvaćeno kao diskurzivni prostor – čineći time moguće odnose reprezentacije strogo nemislivima unutar fizikalističke ili naturalističke paradigme – za našu analizu postaje od vrhunske važnosti. U drugim smo djelima pokazali da kategorija “diskursa” ima podrijetlo u suvremenoj misli koje seže do tri glavna intelektualna strujanja 20. stoljeća: analitičke filozofije, fenomenologije i strukturalizma. U njima je stoljeće započelo s iluzijom neposredovanosti ne-diskurzivno posredovanog pristupa stvarima samim – referentu, fenomenu i znaku, svakom za sebe. Ipak, u svima je njima ova iluzija na jednoj točki napuštena te je morala biti zamijenjena ovim ili onim oblikom diskurzivne posredovanosti. To je ono što se u analitičkoj filozofiji dogodilo kroz rad kasnog Wittgensteina, u fenomenologiji kroz Heideggerovu egzistencijalnu analizu, te u strukturalizmu kroz post-strukturalističku kritiku znaka. To je, po našem mišljenju, također ono što se dogodilo u epistemologiji kroz tranzicioni verifikacionizam – Popper

– Kuhn – Feyerabend – i u marksizmu kroz Gramscijevo djelo, gdje punoća klasnih identiteta klasičnog marksizma mora biti zamijenjena hegemonijskim identitetima konstituiranim kroz ne-dijalektička posredovanja.

Iako su sva ova strujanja do neke mjere utjecala na našu misao, post-strukturalizam je teren na kojemu smo našli glavni izvor naše teorijske misli, dok su unutar samog post-strukturalističkog polja odlučujuću važnost za formulaciju našeg pristupa hegemoniji imale dekonstrukcija i lakanovska teorija. Iz dekonstrukcije presudan je bio pojam neodlučivosti. Ako, kao što je pokazano u Derridaovom djelu, neodlučivi elementi prožimaju polje za koje se prije mislilo da njime upravlja strukturalna determinacija, hegemoniju se može vidjeti kao teoriju odluke donesenu na neodlučivom terenu. Dublje razine kontingencije zahtijevaju hegemonijske – tj. kontingentne – artikulacije, što je drugi način da se kaže da moment reaktivacije ne znači ništa drugo do ponovno pronalaženje čina političkog utemeljenja koje svoj izvor i motivaciju nalazi samo u sebi samom. Ne iz nepovezanih razloga, lakanovska teorija doprinosi odlučujućim oruđem formulaciji teorije hegemonije. Dakle, kategorija *point de capiton* (u našoj terminologiji prišivnog boda) ili vrhovnog označitelja uključuje ideju partikularnog elementa koji prisvaja “univerzalnu” strukturirajuću funkciju unutar određenog diskurzivnog polja – u stvari, kakva li je god organizacija tog polja, ona je isključivo rezultat te funkcije – bez da partikularitet elementa *per se* predodređuje takvu funkciju. Slično tome, ideja subjekta prije subjektivacije kategoriji “identifikacije” pridaje središnje mjesto i u tom smislu omogućuje promišljanje hegemonijskih prijelaza koji su potpuno ovisni o političkim artikulacijama, a ne o entitetima konstituiranim izvan političkog polja – poput “klasnih interesa.” Doista,

političko-hegemonijske artikulacije retroaktivno stvaraju interese za koje onda tvrde da ih predstavljaju.

“Hegemonija” ima vrlo precizne uvjete mogućnosti, ujedno s gledišta o tome što odnos zahtijeva da bi bio shvaćen kao hegemonijski, kao i iz perspektive konstrukcije hegemonijskog subjekta. Što se prvog aspekta tiče, već spomenuta dimenzija strukturalne neodlučivosti je sam uvjet hegemonije. Kad bi društveni objektivitet, kroz svoje unutarnje zakone, određivao postojanje svakog pojedinog strukturalnog uređenja (kao u čisto sociološkoj koncepciji društva), ne bi bilo mjesta kontingentnim hegemonijskim reartikulacijama – pa tako niti politici kao autonomnoj djelatnosti. Da bi hegemonija postojala, nužno je da se elementi, čija ih priroda same po sebi ne predodređuje da stupe u jedno, a ne radije u neko drugo uređenje, ipak zajedno spajaju kao rezultat izvanjske ili artikulirajuće prakse. Vidljivost činova prvotnog utemeljenja – u njihovoj specifičnoj kontingenciji – je, na ovaj način, zahtjev svake hegemonijske formacije. Izgovoriti *kontingentna artikulacija* znači izraziti središnju dimenziju “politike.” Ovo privilegiranje političkog momenta u strukturaciji društva je esencijalni aspekt našeg pristupa. Naša knjiga pokazuje kako je, kroz povijest, kategorija hegemonije izvorno razrađena u ruskoj socijalnoj demokraciji kao pokušaj uspostave autonomne političke intervencije koju je mogućom učinilo strukturalno izmještenje između aktera i demokratskih zadaća uzrokovano kasnim razvojem kapitalizma u Rusiji; pokazuje kako ju je kasnije pojam “kombiniranog i nejednakog razvitka” proširio do općih uvjeta politike u dobu imperijalizma, i kako je, s Gramscijem, ova hegemonijska dimenzija učinjena konstitutivnom za subjektivitet povijesnih aktera (koji su dakle prestali biti puki *klasni* akteri). Mogli bismo dodati da su ova dimenzija

kontingencije i popratna autonomizacija političkog u suvremenom svijetu, u uvjetima uznapređovalog kapitalizma, gdje su hegemonijske reartikulacije još općenitije nego u Gramscijevo vrijeme, samo još vidljiviji.

Što se hegemonijskog subjektiviteta tiče, naš se argument potpuno uklapa u cijelu debatu oko odnosa univerzalizma i partikularizma koja je u posljednjim godinama došla u središte. Hegemonijski odnos bez daljnjeg ima univerzalističku dimenziju, no radi se o vrlo partikularnoj vrsti univerzalizma čije glavne osobine valja istaknuti. On nije, kao u slučaju Hobbesovog *Levijatana*, rezultat ugovorne odluke jer hegemonijska veza mijenja identitet hegemonijskih subjekata. On nije nužno vezan za javnu sferu, kao u slučaju Hegelovog pojma "univerzalne klase", jer hegemonijske reartikulacije započinju na razini civilnog društva. Napokon, on nije poput Marxovog pojma proletarijata kao univerzalne klase jer ne proizlazi iz krajnjeg ljudskog pomirenja koje vodi nestajanju Države i kraju politike; hegemonijska veza je, naprotiv, konstitutivno politička.

No koja je u tom slučaju specifična univerzalnost inherentna hegemoniji? Mi u ovom tekstu tvrdimo da ona proizlazi iz specifične dijalektike između onog što nazivamo logikom razlike i logikom ekvivalencije. Društveni akteri zauzimaju razlikovne pozicije unutar diskursa koji konstituiraju društveno tkivo. U tom su smislu svi oni, strogo govoreći, partikulariteti. S druge strane, postoje društveni antagonizmi koji stvaraju unutarnje granice unutar društva. Primjerice, nasuprot ugnjetavajućih snaga set partikulariteta među sobom uspostavlja odnose ekvivalencije. Ipak, postaje nužno predstaviti totalitet lanca koji nadilazi puke razlikovne partikularizme ekvivalentnih karika. Koja su sredstva predstavljanja? Kao što tvrdimo, to je samo jedan partikularitet

čije je tijelo razdvojeno, jer bez da prestane biti svoj vlastiti partikularitet, on mijenja svoje tijelo u predstavljanje univerzalnosti nadilazeći ju (one ekvivalentnog lanca). Ovaj odnos, kod kojeg određeni partikularitet pretpostavlja predstavljanje univerzalnosti potpuno nesumjerljive s njime, ono je što zovemo *hegemonijski odnos*. Kao rezultat, njegova univerzalnost je kontaminirana univerzalnost: (1) ona živi u ovoj nerješivoj tenziji između univerzalnosti i partikulariteta; (2) njezina funkcija hegemonijske univerzalnosti nije stečena zauvijek, već je naprotiv uvijek podložna promjeni. Iako nesumnjivo radikaliziramo gramscijevsu intuiciju, smatramo da je nešto slično implicirano u Gramscijevoj distinkciji između korporativne i hegemonijske klase. Naš se pojam kontaminirane univerzalnosti razilazi s koncepcijama poput one Habermasove, za kojeg univerzalnost ima svoj vlastiti sadržaj, nezavisan od bilo kakve hegemonijske artikulacije. No ujedno izbjegava drugi ekstrem – predstavljen, možda, u svom najčišćem obliku u partikularizmu Lyotarda, čija se koncepcija društva sastoji od množine nesumjerljivih jezičnih igara, čije se interakcije mogu pojmiti samo kao *prekršaj*, što bilo kakvu *političku* reartikulaciju čini nemogućom.

Kao rezultat, naš pristup poima univerzalnost kao političku univerzalnost i, u tom smislu, kao ovisnu od unutarnjih granica unutar društva. To nas vodi možda središnjem argumentu ove knjige, a koji je povezan s pojmom *antagonizma*. Objasnili smo zašto prema nama, ni realna opozicija (Kantova *Realpugnantz*) niti dijalektička kontradikcija ne mogu objasniti specifični odnos koji nazivamo "društvenim antagonizmom". Naša je teza da antagonizmi nisu *objektivni* odnosi, nego odnosi koji otkrivaju granice svoje objektivnosti. Društvo je konstituirano oko ovih granica te su one antagonističke. A pojam antago-

nističke granice mora biti shvaćen doslovno – nema, takoreći, “lukavosti uma” koji bi sebe ostvario kroz antagonističke odnose. Niti postoji neka vrsta nadigre koja bi podvrgnula antagonizme svom sustavu pravila. Zato ne poimamo političko kao nadgradnju, već kao nešto što ima status *ontologije društvenog*.

Iz tog argumenta proizlazi da je za nas društvena podjela inherentna mogućnosti politike, te – kao što tvrdimo u zadnjem poglavlju knjige – mogućnosti same demokratske politike.

Željeli bismo naglasiti tu točku. Antagonizam je doista u središtu trenutačne primjenjivosti našeg pristupa, ujedno na teorijskoj i na političkoj razini. To bi se moglo učiniti paradoksalnim, s obzirom da je jedna od najvažnijih posljedica dubokih transformacija koje su se dogodile u posljednjih petnaest godina, otkad je ova knjiga izdana, bila upravo brisanje pojma antagonizma iz političkog diskursa ljevice. No za razliku od onih koji to vide kao napredak, mi u tome vidimo glavni problem. Dopustite da razmotrimo kako se i kada to dogodilo. Netko se mogao nadati da će raspad sovjetskog modela dati novi zamah demokratskim socijalističkim strankama, konačno oslobođenim negativnog imidža socijalističkog projekta koji je predstavljao njihov stari neprijatelj. Ipak, s propašću njezine komunističke inačice, cijela je ideja socijalizma došla na zao glas. Daleko od toga da joj je dan novi život, socijalna je demokracija dospjela u zbrku. Umjesto preobrazbi socijalističkog projekta, u zadnjem smo desetljeću svjedočili trijumfu neo-liberalizma, čija je hegemonija postala toliko uvjerljiva da je imala duboki učinak na sam identitet ljevice. Moglo bi se čak tvrditi da je ljevičarski projekt danas u dubljoj krizi nego početkom 80-ih kad smo pisali ovu knjigu. Pod krinkom “modernizacije”, sve se veći broj socijalno-demokratskih stranaka rješavao svojeg lijevog identiteta,

redefinirajući se eufemistično kao “lijevi centar”. Oni tvrde da su pojmovi ljevice i desnice postali zastarjeli te da je ono što u stvari trebamo politika “radikalnog centra”. Temeljno načelo onog što se predstavlja kao “treći put” jest da su, sa smrću komunizma i socio-ekonomskim transformacijama povezanim s pojavom informacijskog društva i s procesom globalizacije, antagonizmi nestali. Prema tom stajalištu, ti su procesi omogućili politiku bez granica – “politiku dobitka” gdje su mogućima postala rješenja koja idu u korist svakome članu društva. To implicira da politika više nije strukturirana oko društvene podjele, te da su politički problemi postali puko tehničke naravi. Prema Ulrichu Becku i Anthonyju Giddensu – teoretičarima ove nove politike – mi danas živimo u uvjetima “refleksivne modernizacije” gdje se suparnički model politike, model nas protiv njih, više ne može primijeniti. Oni tvrde da smo ušli u novu epohu u kojoj se politiku treba razmatrati na potpuno drugačiji način. Radikalna politika trebala bi se ticati “životnih” pitanja i biti “plodonosna”, omogućavajući pojedincima i grupama da preuzmu stvar u svoje ruke, a demokraciju bi trebalo promatrati kao formu “dijaloga”, gdje se kontroverzna pitanja rješavaju kroz uzajamno slušanje.

Danas se puno govori o “demokratizaciji demokracije”. U načelu, s tom perspektivom nema ništa loše te se na prvi pogled čini da je ona u skladu s našom idejom “radikalne i pluralne demokracije”. Ipak, postoji presudna razlika budući da mi nikad nismo sagledavali proces radikalizacije demokracije koji zagovaramo kao nešto što se dešava unutar neutralnog terena, čija topologija tobože ne bi bila pogođena, nego kao duboku transformaciju postojećih odnosa moći. Za nas, cilj je bio uspostava nove hegemonije, koja zahtijeva stvaranje novih političkih granica, a ne njihov nestanak. Nema sumnje da je dobro što se ljevica konačno suočila s važnosti

pluralizma i liberalno-demokratskih institucija, ali je problem u tome što je to popraćeno pogrešnim vjerovanjem da to nužno uključuje napuštanje svakog pokušaja transformacije postojećeg hegemonijskog poretka. Otud proizlaze sakralizacija konsenzusa, zamagljivanje granica između ljevice i desnice te kretanje prema centru.

No to znači proizvesti krivi zaključak iz pada komunizma. Dakako da je važno shvatiti da liberalna demokracija nije neprijatelj kojeg treba uništiti kako bi se kroz revoluciju stvorilo potpuno novo društvo. To je doista ono što smo u ovoj knjizi zagovarali time što smo inzistirali na nužnosti redefiniranja projekta ljevice u pravcu “radikalizacije” demokracije. Po nama, problem s “trenutno postojećim” liberalnim demokracijama nije u njihovim konstitutivnim vrijednostima koje su kristalizirane u načelima slobode i jednakosti za sve ljude, već u sustavu moći koji redefinira i ograničava ostvarenje tih vrijednosti. Zato je naš projekt “radikalne i pluralne demokracije” shvaćen kao nova etapa u produbljivanju “demokratske revolucije”, kao proširenje demokratskih borbi za jednakost i slobodu na širi raspon društvenih odnosa.

Nikad nismo smatrali da odbacivanje jakobinskog prijatelj/neprijatelj modela politike kao primjerene paradigme za demokratsku politiku treba voditi usvajanju liberalnog modela koji demokraciju vidi jednostavno kao natjecanje između različitih interesa koje se odvija na neutralnom području – čak i kad je naglasak stavljen na “dijalošku” dimenziju. Ipak, upravo je to način na koji mnoge lijeve stranke danas vide demokratski proces. To je razlog njihove nesposobnosti da zahvate strukturu odnosa moći i da možda čak počnu zamišljati mogućnost uspostave nove hegemonije. Posljedica toga je da je anti-kapitalistički element koji je oduvijek bio prisutan u socijalnoj demokraciji – jednako

u njegovoj desnoj i lijevoj varijanti – sada iskorijenjen iz njene navodno modernizirane verzije. Zbog toga u njihovom diskursu postoji manjak upućivanja na moguće alternative sadašnjem ekonomskom poretku koji je shvaćen kao jedini održivi – kao da je priznanje nemogućnosti potpunog prekida sa tržišnom ekonomijom nužno unaprijed isključilo mogućnost drugih načina regulacije tržišnih snaga, i kao da je značilo da ne postoji alternativa potpunom prihvatanju njihove logike.

Uobičajeno opravdanje za “dogmu o nepostojanju alternative” je globalizacija, a argument obično ponavljan protiv redistributivnih socijalno-demokratskih strategija (policies) glasi da su čvrsta fiskalna ograničenja pred kojima su se našle vlade, jedine realistične mogućnosti u svijetu u kojem globalna tržišta ne dopuštaju ikakav otklon od neo-liberalne ortodoksije. Ovaj argument uzima zdravo za gotovo ideološki teren koji je stvoren kao rezultat godina i godina neo-liberalne hegemonije, i pretvara splet okolnosti u povijesnu nužnost. Predstavljene kao da su vođene isključivo informacijskom revolucijom, snage globalizacije su odvojene od njihove političke dimenzije te se pojavljuju kao sudbina kojoj se svi mi moramo podrediti. Tako nam je rečeno da više ne postoje lijeve ili desne, nego samo dobre ili loše ekonomske strategije (policies).

Misliti u kategorijama hegemonijskih odnosa znači prekinuti s takvim zabludama. Doista, pomno ispitivanje takozvanog “globaliziranog svijeta” kroz kategoriju hegemonije razrađene u ovoj knjizi, može nam pomoći da razumijemo da je sadašnji splet okolnosti, koji je daleko od toga da bude jedini prirodni ili mogući društveni poredak, izraz određene konfiguracije odnosa moći. On je rezultat hegemonijskih poteza od strane specifičnih društvenih snaga koje su bile sposobne izvršiti duboku transformaciju u odnosima između

kapitalističkih korporacija i nacija-država. Ovu se hegemoniju može ugroziti. Ljevica treba započeti razrađivati vjerodostojnu alternativu neo-liberalnom poretku, umjesto da tim poretkom samo pokušava upravljati na humaniji način. To dakako zahtijeva iscertavanje novih političkih granica i priznanje da ne može biti radikalne politike bez definiranja protivnika. To znači da se zahtijeva prihvaćanje neiskorjenjivosti antagonizma.

Postoji još jedan način na koji teorijska perspektiva razvijena u ovoj knjizi može doprinijeti ponovnom uvođenju središnjosti političkog – tako što bi izvela na vidjelo nedostatke onoga što se trenutačno predstavlja kao najperspektivnija i najsofisticiranija vizija progresivne politike: modela “deliberativne demokracije” koji su iznijeli Habermas i njegovi sljedbenici. Korisno je usporediti naš pristup s njihovim, budući da neke sličnosti između koncepcije radikalne demokracije koju mi zastupamo i koncepcije koju oni brane doista postoje. Poput njih, i mi kritiziramo agregativni model demokracije, koji svodi demokratski proces na izražavanje onih interesa i sklonosti koji se zabilježe pri glasanju, a koji teži izabiru vođa koji će provesti izabrane strategije (policies). Poput njih, i mi prigovaramo da je to osiromašena koncepcija demokratske politike koja ne priznaje da politički identiteti nisu unaprijed dani već se konstituiraju i rekonstituiraju kroz debatu u javnoj sferi. Politika se, tvrdimo, ne sastoji jednostavno u zabilježavanju već postojećih interesa, već igra presudnu ulogu u oblikovanju političkih subjekata. Po tim pitanjima, slažemo se s habermasovcima. Nadalje, slažemo se s njima po tome što smatramo potrebnim uzeti u obzir mnoge različite glasove koje demokratsko društvo obuhvaća te proširiti polje demokratskih borbi.

Ipak, postoje važne točke razilaženja između našeg i njihovog gledišta što je posljedica toga da ove dvije koncepcije

pripadaju različitim teorijskim okvirima. Središnja uloga koju pojam antagonizma igra u našem djelu isključuje svaku mogućnost konačnog pomirenja, svaku vrstu racionalnog konsenzusa, potpuno inkluzivnog “mi”. Za nas, ne-ekskluzivna javna sfera racionalnog argumenta je konceptualna nemogućnost. Konflikt i podjela, po nama, nisu ni poremećaji koji nažalost ne mogu biti eliminirani niti empirijske zapreke koje čine nemogućim potpuno ostvarenje harmonije, koja naime ionako ne može biti postignuta budući da nikad nećemo biti sposobni naše partikularitete potpuno staviti na stranu kako bi djelovali u skladu s našim racionalnim sebstvom – harmonije koja bi usprkos tome trebala konstituirati ideal kojemu stremimo. Doista, mi ne odustajemo od tvrdnje da bi bez konflikta i podjele pluralistična demokratska politika bila nemoguća. Vjerovati da je konačno rješenje konflikata možda moguće – čak i ako je to viđeno kao asimptotički pristup regulativnoj ideji racionalnog konsenzusa – daleko od toga da pruža nužni svjetonazor za demokratski projekt, znači naprotiv taj demokratski projekt ugroziti. Shvaćena na taj način, pluralistična demokracija postaje “samo-opovrgljivi ideal”, budući da bi se moment njezina ostvarenja upravo podudario s njezinim nestajanjem. Zato naglašavamo da je od vitalne važnosti za demokratsku politiku prepoznati da je svaki oblik konsenzusa rezultat hegemonijske artikulacije i da uvijek ima svoju “vanjskost” koja sprečava njegovo ostvarenje. Za razliku od habermasovaca, mi to ne vidimo kao nešto što potkopava demokratski projekt, već kao sam uvjet njegove mogućnosti.

Na kraju o tome kako vidimo najhitnije zadatke ljevice. Odnedavno su se počeli javljati glasovi koji pozivaju: “natrag klasnoj borbi”. Oni tvrde da se ljevica preblisko identificirala s “kulturalnim” pitanjima i da je napustila borbu protiv

ekonomskih nejednakosti. Vrijeme je, kažu, da ostavimo postrani opsjednutost s “politikom identiteta” i da opet počnemo slušati zahtjeve radničke klase. Što valja napraviti s takvim kritikama? Stojimo li danas u konstelacijama suprotnim onima koje su činile pozadinu naše misli, a koja je bila utemeljena na kritici ljevice zbog toga što ne uzima u obzir borbe “novih pokreta”? Istina je da je evolucija stranaka ljevice bila takva da su se počele brinuti uglavnom za srednju klasu, nauštrb radnika. No razlog tome je njihova nesposobnost da vide alternativu neo-liberalizmu i njihovo nekritičko prihvaćanje imperativa “fleksibilnosti”, a ne navodna zaludenost pitanjem “identiteta”. Rješenje nije u napuštanju “kulturalne” borbe ne bi li se naprotiv vratili “realnoj” politici. Jedno od središnjih načela Hegemonije i socijalističke strategije je potreba za stvaranjem lanca ekvivalencija među raznim demokratskim borbama protiv različitih oblika podređivanja. Mi smo utvrdili da su borbe protiv seksizma, rasizma, seksualne diskriminacije, i borbe za obranu okoliša trebale biti artikulirane s radničkim borbama u novom lijevom hegemonijskom projektu. Recimo to terminologijom koja je u zadnje vrijeme postala popularna: inzistirali smo da se ljevica treba ujedno baviti pitanjem “redistribucije” kao i “prepoznavanja”. To je ono što smo mislili pod “radikalnom i pluralnom demokracijom”.

Danas, takav projekt i dalje ostaje jednako primjeren kao što je bio i prije – što ne znači da je postao bliži ostvarenju. Doista, ponekad se čini da je, prije nego razmišljanje o “radikaliziranju” demokracije, prioritet njena obrana od

snaga koje joj podmuklo prijete iznutra. Umjesto da je pridonio jačanju njenih institucija, čini se kao da je trijumf demokracije nad njenim komunističkim suparnikom doprinio njihovom slabljenju. Nezadovoljstvo demokratskim procesom doseglo je zabrinjavajuće razmjere, a cinizam nad vladajućom klasom je toliko raširen da potkopava osnovno povjerenje građana u parlamentarni sustav. Zasiurno nema razloga za veselje nad trenutnim stanjem politike u liberalno-demokratskim društvima. U nekim je državama ova situacija lukavo iskorištena od strane desnih populističkih demagoga, pa uspjeh ljudi poput Haidera i Berlusconija svjedoči da takva retorika može privući znatan broj sljedbenika. Sve dok ljevica bude izbjegavala hegemonijsku borbu i inzistirala na zauzimanju centra, malo je nade da će se situacija promijeniti. Ipak, počeli smo uviđati pojavu nizova otpora pokušajima transnacionalnih korporacija da nametnu svoju moć cijelom planetu. No bez vizije o tome kakav bi mogao biti drugačiji način organiziranja društvenih odnosa, onaj koji bi ponovno uspostavio vlast politike nad tiranijom tržišnih snaga, ti će pokreti ostati defenzivne prirode. Ako se između demokratskih borbi želi izgraditi lanac ekvivalencija, mora se uspostaviti granicu te definirati suparnika, ali to nije dovoljno. Također treba znati za što se bori, kakvu se vrstu društva želi uspostaviti. To od ljevice zahtijeva primjerenom zahvaćanje prirode odnosa moći i dinamike politike. Ulog je pritom izgradnja nove hegemonije. Naš je dakle moto: “natrag hegemonijskoj borbi”. ■

Uz prijevod

“Hegemonija i socijalistička strategija. Prema radikalnoj demokratskoj politici” kontroverzno je djelo koje po nekim osobinama označava prekretnicu u novijoj političkoj teoriji. Povezivanje književne teorije s političkom filozofijom te primjena Lacanovih psihoanalitičkih koncepata, Derridaove dekonstrukcije i semiotičkog pojmovnog aparata na analizu društveno-političkih fenomena, u nekim bi krugovima čak i danas moglo predstavljati iznenađenje. No upravo takvu vrstu analize uvode Laclau i Mouffe, razvijajući teoriju koja će kasnije biti nazvanom post-marksizmom. Nažalost, cijela je ova tradicija u hrvatskoj humanistici ostala prilično prešućena. s obzirom na već poslovično skromne dosege hrvatskog izdavaštva po pitanju prevođenja strane teorijske literature, iščudavanje nad tim što nije prevedeno ovo ili ono teorijski esencijalno djelo već je, takoreći, pomalo postalo indikator neukusa. Usprkos tome, doista iznenađujuće zvuči činjenica da djela Ernesta Laclaua i Chantal Mouffe gotovo uopće nisu prevođena ne samo na hrvatski, već niti na jezike okolnih zemalja (s izuzetkom Slovenije gdje je već 1987. – samo dvije godine nakon originalnog engleskog izdanja – prevedena “Hegemonija i socijalistička strategija”). Dakle, prema našim informacijama, ovdje nudimo prvi prijevod nekog teksta Ernesta Laclaua i Chantal Mouffe na hrvatski jezik, a radi se o predgovoru koji su Laclau i Mouffe napisali za izdanje “Hegemonije i socijalističke

strategije” koje je objavljeno 2001. godine (London, New York: Verso). S obzirom da u ovom tekstu autori objašnjavaju temeljne pojmove i teze svojeg pokušaja dekonstrukcije klasičnog marksizma, dok ujedno daju osvrt na recepciju ove knjige te recentne polemike vođene oko pitanja kojima se ona bavi, smatramo da on vrlo prikladno može funkcionirati kao uvod u njihovo djelo – a to je upravo prijeko potrebno, ne samo zbog neprevođenosti njihovih djela na hrvatski jezik, već i zato što svi primjerci njihovih knjiga i članaka u hrvatskim bibliotekama mogu biti izbrojani na prste jedne ruke. Na kraju, spomenimo samo ukratko osnovne biografske podatke o autorima: Ernesto Laclau, rođen u Buenos Airesu (Argentina), predaje na University of Essex gdje je predstojnik katedre za političku teoriju te voditelj post-diplomskog studija iz ideologije i analize diskursa. Osim “Hegemony and Socialist Strategy” (1985), napisao je, između ostalog i “Politics and Ideology in Marxist Theory” (1977), “New Reflections on the Revolution of our Time” (1990), “Emancipation(s)” (1996), te uredio “The Making of Political Identities” (1994). Chantal Mouffe predaje na University of Westminster, a između ostalog je uredila knjige “Gramsci and Marxist Theory”, “Dimensions of Radical Democracy”, “Deconstruction and Pragmatism” i “The Challenge of Carl Schmitt”, te uz “Hegemony and Socialist Strategy” napisala “The Return of the Political” (1993) i “The Democratic Paradox” (2000). ■